

Dvojí otcovství (Lk 2:40-52)

⁴⁰**Chlapec rosti** v síle a moudrosti a milost Boží byla s ním. ⁴¹ Každý rok chodívali jeho rodiče o velikonočních svátcích do Jeruzaléma. ⁴² Také když my bylo dvanáct let, šli tam, jak bylo o svátcích obyčejem. ⁴³ A když v těch dnech všechno vykonali a vraceli se domů, zůstal **mládeneček** Ježíš v Jeruzalémě, aniž to jeho rodiče věděli. ⁴⁴ Protože se domnívali, že je někde s ostatními poutníky, ušli den cesty a pak jej hledali mezi svými příbuznými a známými. ⁴⁵ Když ho nenalezli, vrátili se a hledali ho v Jeruzalémě. ⁴⁶ Po třech dnech jej našli v chrámě, jak sedí mezi učiteli, naslouchá a dává jim otázky. ⁴⁷ Všichni, kteří ho slyšeli, divili se **jeho chápavosti a jeho odpovědím**. ⁴⁸ Když ho rodiče spatřili, užasli a jeho matka mu řekla: "**Dítě**, co jsi nám udělal? Hle, tvůj otec a já jsme tě s úzkostí hledali." ⁴⁹ On jim řekl: "Jak to, že jste mě hledali? Což jste nevěděli, že musím být tam, **u svého** Otce?" ⁵⁰ Ale oni jeho slovu neporozuměli. ⁵¹ Pak se s nimi vrátil do Nazareta a **poddal se jim**. Jeho matka uchovávala to vše ve svém srdci. ⁵² A **Ježíš** prospíval na duchu i na těle a byl milý Bohu i lidem.

(⁴⁰ Τὸ δὲ παιδίον ἤρξανεν καὶ ἐκραταιοῦτο πληρούμενον σοφίᾳ, καὶ χάρις θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό. ⁴¹ Καὶ ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς Ἱερουσαλήμ τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα. ⁴² καὶ ὅτε ἐγένετο ἐτῶν δώδεκα, ἀναβαινόντων αὐτῶν κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς ⁴³ καὶ τελειωσάντων τὰς ἡμέρας, ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτοὺς ὑπέμεινεν Ἰησοῦς ὁ παῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. ⁴⁴ νομίσαντες δὲ αὐτὸν εἶναι ἐν τῇ συνοδίᾳ ἤλθον ἡμέρας ὁδὸν καὶ ἀνεζήτουν αὐτὸν ἐν τοῖς συγγενεῦσιν καὶ τοῖς γνωστοῖς, ⁴⁵ καὶ μὴ εὐρόντες ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ἀναζητοῦντες αὐτόν. ⁴⁶ καὶ ἐγένετο μετὰ ἡμέρας τρεῖς εὗρον αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων καὶ ἀκούοντα αὐτῶν καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς. ⁴⁷ ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ ἐπὶ τῇ **συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ**. ⁴⁸ καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἐξεπλάγησαν, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, Τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; ἰδοὺ ὁ πατήρ σου καὶ γὰρ ὁδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε. ⁴⁹ καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς, Τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ἤδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναι με; ⁵⁰ καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς. ⁵¹ καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν καὶ ἤλθεν εἰς Ναζαρέθ καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ῥήματα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. ⁵² Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτεν [ἐν τῇ] σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων.

Máme před sebou příběh ze závěru druhé kapitoly Lukášova evangelia a tímto úryvkem zároveň končí obsáhlý lukášovský „úvod k evangeliu“, úvod , který je zřetelně oddělen od vyprávění vlastního evangelia, to jest vypsání podivuhodného života , slov a činů Ježíše z Nazareta, jež začíná přesným vročením (V patnáctém roce vlády císaře Tiberia, když Pontius Pilát spravoval Judsko a v Galileji vládl Herodes, jeho bratr Filip na území Itureje a Trachonitidy a Lyzaniás v Abiléně, za nejvyššího velekněze Annáše a Kaifáše,... Lk 3,1n.), zatímco o předchozích událostech se píše jen, že se udály „Za dnů judského krále Heroda“ (Lk 1:5), úvod, který se celý zabývá – o nic méně podivuhodným – **původem** – onoho Ježíše.

O Ježíšově původu mohli mít Ježíšovi učedníci samozřejmě pouze nepřímé zprávy. Nicméně se – dodnes – každý obyvatel předního východu „představuje“ nejen jménem svým, ale jménem svého otce, případně i vyjmenováním celé řady „otců“. V Ježíšově případě by to znělo: Ješua bar Józef (v aramejské formě) nebo – v slavnostnější hebrejské Ješua ben Józef (pokud bychom tato jména měli přeložit do češtiny, měla by docela zajímavý význam:

Zachránce, syn Shromažditele), a možná by pro přesné označení osoby k tomu ještě dodal místo jeho původu (viz ono německé von...) ha-Nácór příp. ha-Nácri (Nazaret'an).

Uvážíme-li zmíněnou funkci prvních dvou kapitol evangelia, je jasné, že nebylo možné nezmínit v nich Ježíšova *otce*,¹ jakkoli ho evangelista ani ostatní Ježíšovi učedníci neznali. To je dostatečně průkazné, neboť v *dalším* textu evangelia se žádá, ať už jmenovitá nebo jen povšechná zmínka o Ježíšově otci – na rozdíl od matky – nevyskytuje.²

Náš úryvek je proto jedinečný, neboť nás obdařuje hned dvěma Ježíšovými otci, i když ani jednoho z nich neuvádí jménem.³

Prvním Ježíšovým otcem je nepochybně Josef.⁴ Je to ale trochu zvláštní otec – vůbec se totiž jako otec neprojevuje. Jestliže syn provede něco, co se jeho rodičům nelíbí, bývá přece především otcovým úkolem, aby mu vyčinił. Ne tak zde. Ježíše oslovuje s výtkou jeho matka, která mluví i za otce. A výtka je mateřsky jemná, dokonce s něžným oslovením – dítě, vlastně doslova „dět'átko - τέκνον“. Josefovo mlčení je svým způsobem překvapivé. Jisté vysvětlení – nevysvětlení nalezneme, když si pozorně přečteme celé první dvě kapitoly Lukášova evangelia: on totiž Josef, Ježíšův otec u Lukáše nemluví *vůbec*, během celého líčení Ježíšova početí a narození nepronese ani slovo. Úplně stejně jako „kněz Zachariáš“, otec Jana Křtitele, který je první osobou, kterou evangelium uvádí na scénu. Zachariáš umlká, ohromen nepochopitelností tajemství, jež se před ním začíná uskutečňovat. Ovšem zatímco se Zachariášovi po Janově narození ústa opět otevřou a evangelista dá z jeho úst zaznít strhující chvalořeči, Josef mlčí dále, i v situacích, ve kterých by podle logiky vyprávění promluvit měl. Proč? I malou postavu věšce Simeóna obdařil evangelista krátkým chvalozpěvem na přicházejícího Mesiáše, proč tedy ne Josefa, Ježíšova otce? Chtěl snad evangelista natolik zdůraznit úlohu Ježíšovy matky Marie, že oproti ní odsunul jejího muže do pozadí? Nebo to v jejich rodině skutečně tak bylo, že byl otec nemluvný a zamlklý a o důležitých věcech

1 Na konci třetí kapitoly vkládá ještě evangelista poněkud neorganicky celý Ježíšův – pravděpodobně smyšlený – rodokmen. Na rozdíl od rodokmenu Matoušova evangelia, který celé evangelium otevírá a je nepochybně pevným kompozičním záměrem evangelisty, působí tento Lukášův rodokmen jako dodatek a není vyloučeno, že byl Matoušovým evangeliem inspirován. Otázka vzájemného vztahu, datace a případné závislosti jednotlivých evangelií je nicméně velice složitá a není ji možné v takto krátkém textu řádně pojednat.

2 Nejobvykleji se tato skutečnost vysvětluje tím, že v době Ježíšova veřejného působení byl již po smrti. Jsou možná ovšem i vysvětlení jiná, například to – oblíbené v protikřesťansky smýšlejících kruzích pravověrného židovstva – že Ježíš byl nemanželským dítětem. Takové vysvětlení nakonec ani není v přílišném rozporu s líčením obou evangelií, které se Ježíšovým původem zabývají, v obou je totiž líčen jako dítě *předmanželské*, byť ovšem zrozené díky božskému zásahu.

3 Z této poněkud matoucí situace (a též z určité odchylnosti líčení Ježíšova narození v Matoušově a Lukášově evangeliu) byla odvozena – bohužel v antroposofických kruzích oblíbená – nesmyslná a šílená teorie o záměně a výměně identity mezi Ježíšem a jakýmsi druhým mrtvým dítětem stejného jména.

4 Evangelium takto o něm výslovně mluví. V této souvislosti je vůči němu poněkud dehonestující, jestliže ho modernější katolická theologie označuje pouze za Ježíšova „pěstouna“ či „otčima“. Obě evangelia sice uvádějí, že Ježíšovu narození předcházela zvláštní a podivuhodná Boží zásaha, a také víme, že všechna tajemství genetiky nebyla ještě probádána. To nás však neopravňuje člověku, který pro Ježíše a celou svou rodinu tolik vykonal, upírat čest a postavení, jež mu náleží.

rozhodovala matka? Nevíme a nejspíš se to nikdy nedozvíme. Ježíšův mlčící první otec se nám nenávratně rozplývá v šeru.

Čtenáři *celého* Lukášova evangelia je ovšem – i bez zvýraznění velkým písmenem, jak to činí například námi použitý (a mírně upravený) ekumenický překlad – ihned jasné, který je ten druhý Ježíšův „Otec” neboť o „Otcích” (případně též „Hospodáři”) mluvil ve svých podobenstvích Ježíš napořád. Můžeme se samozřejmě ptát, zdali není takové líčení událostí evangelistou poněkud nadnesené a zdali byl dvanáctiletý „mládeneček Ježíš” (Ἰησοῦς ὁ παῖς) takového uvědomění schopen, třebaže se projevil jako velice chápavý a vnímavý mladý muž.⁵ Na druhé straně je takovéto *dvoji otcovství*, respektive vědomí o dvojakém původu naší bytosti, vlastnictvím celého lidstva, a Ježíš nám zde – přesně podle Origenovy maximy⁶ – slouží jako předobraz, archetyp údělu, jenž se má naplnit na všech. Každý člověk totiž dříve nebo později dospěje k uvědomění o svém dvojitým původu, který můžeme zjednodušeně označit jako pozemský a duchovní zároveň. „Otec” je pak hmatatelným symbolem takového původu, který mělo lidstvo odedávna před očima a jehož prostřednictvím se realizuje pro lidskou společnost charakteristický jev kontinuity života překonávajícího generace, jev následovnictví a nástupnictví. Nástupnictví existuje v trojí podobě, z níž první je zcela zjevná, druhá zčásti a třetí skrytá.

Prvním typem následnictví je následnictví v přímé dědické linii. Ve všech kulturách bývalo odedávna ve veliké úctě. Syn přejímal majetek, povolání, sociální postavení a případně i náčelnickou či vladařskou funkci po otci, a bylo to s vůlí a souhlasem celé pospolitosti, neboť syn má své tělo z otce; tělo i jisté části duše. Bývá otci podoben; ztělesňuje, replikuje jeho kvality a nese je dále, a tak se v něm otec jaksi vrací, žije dále. Království – jež je pro člověka symbolem a zárukou řádu a stability – nezahyne, dokud panovnický rod nevymře.

Záhy ale začalo být, a to hlavně u některých kněžských – a speciálně v Izraeli pak i prorockých – skupin být uznáváno i nástupnictví jiné; nástupnictví duchovní, jež přechází z mistra na žáka. I tento typ následnictví a nástupnictví se velice rozšířil, většinou však býval vyhrazen jiným skupinám nežli těm, které aplikovaly nástupnictví přímé pokrevní linii, především tam, kde se skupiny mužů vědomě zřikaly možnosti zplodit potomka – v komunitách, které pro Evropana nejlépe označit jako klášterní. Zajímavým pokusem v tomto směru bylo adoptivní nástupnictví císařů římské Antoninovské „dynastie“, kteří je chápali skutečně jako svého druhu nástupnické zasvěcení. A jak vidíme dobře také na vývoji klášterních komunit, je analogie s pokrevním nástupnictvím takřka úplná: Nezřídka se i zde mluví o otcovství a synovství, mezi takovými duchovními otci a syny vzniká nezřídka vztah živé náklonnosti. A když „duchovní” otec odejde ze země, nezřídka vstupuje jeho žák a nástupce do jeho šlépějí, na jeho místo nejen formálně, ale také myšlenkově a citově – obléká si jakoby mistrův oděv a s ním odívá i část jeho bytosti.

⁵ Žádné náboženství, co jich kdy na světě bylo, bohužel neunikne tendenci k zveličování a heroizaci svých zakladatelů a svých počátků, jež s lety, které je od jejich počátků vzdalují, jenom narůstají. To se projevuje občas i v biblických překladech: Ještě poměrně zdrženlivé Lukášovo hodnocení, že „Všichni, kteří ho slyšeli, divili se jeho chápavosti a jeho odpovědím.” (ἐξίσταυτο δε πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ) i jinak střízlivý ekumenický překlad podává jako „Všichni, kteří ho slyšeli, divili se rozumnosti jeho odpovědí“, čímž ho nenápadně posouvá z role žáka do role učitele.

⁶ „Cokoli platí o Kristu jako naplněné a uskutečněné, se vztahuje na každého křesťana jako možnost a příslib.”

Pak je ještě třetí typ nástupnictví, hluboce skrytý, jenž se vůbec neodehrává na očích veřejnosti, ale jen v nitru jedince samého, kdy jedinec vstupuje jakoby do svých dávných, jím samým kdysi zanechaných šlápějí. O tom zde ale mluvit nebudeme.

První z obou zkušeností otcovství nás tedy uvádí ve společenství s „pozemskou obcí“: s lidmi, s naším národem, se zděděnými kulturními a případně i státními institucemi, jimž za svůj „dar“ své dědictví těž odpovídáme; druhá nás naopak ze všech těchto souvislostí vytrhuje a vyvazuje a staví tvář v tvář úplně jiné odpovědnosti, vůči „nebeskému Otci“, jenž nám zadává úkol a úkoly naprosto jedinečné a nesouměřitelné s těmi, které plníme vůči svému pozemskému společenství. Tato situace se může vyostřit až v přímý konflikt mezi oběma nároky, oběma rolemi, jež musíme zastávat. Náznaky takového konfliktu máme už v řecké tragédii (například osud Antigoin). To je také důvodem toho, že velice často se ten, nebo ta, již zaslechli volání tohoto vnitřního hlasu vyšší odpovědnosti, cítí nuceni zprerthat své svazky vůči společenství běžných lidí a uzavřít se například v nějaké klášterní komunitě, nebo do úplné samoty. Touto cestou Ježíš nešel. Přesto nemůže z evangelních dokladů být sporu o tom, že ono druhé, duchovní „otcovství“ bylo pro něj neskonale významnější než první; ani ke svým příbuzným navíc neměl příliš vřelý vztah, jak plyne z Mk 3,31-34. Ale právě uvedené místo velice dobře souzní s tím, co jsme zde uvedli o dvojím závazku tradici: tradici pokrevního příbuzenství a tradici duchovní. Pokrevní příbuzenství bylo ovšem v Ježíšově době velmi ctěno a váženo, jak je tomu ostatně ve všech archaických venkovských společenských strukturách. Domnívám se, že jeho jistým „znevážením“ Ježíš ve zmíněném logiu chce vyzvednout právě význam onoho závazku vůči duchovnímu světu, světu učení a jeho tradici. A na závažnosti a závaznosti takového postoje nic nemění, že u Ježíše mohl vzniknout třeba i jako adolescentní „vzpoura“ proti rodičovské autoritě.